

תחמת איברים מתורם חי

הרב פרופסור אברהם שטיינברג

הרב פרופסור אברהם שטיינברג הוא ניהולוג ילדים בכיר במרכז הרפואי "שערי צדק", פרופסור לרפואת ילדים ומנהל המרכז לאתיקה רפואית בבית הספר לרפואה באוניברסיטה העברית בירושלים, ומחבר של "אנציקלופדיה הלכתית רפואית".

במאמר זה שני חלקים:

החלק הראשון "סוגיות הלכתיות בתרומת איברים מאדם חי"
מתמקד בשני איסורים בהלכה היהודית: **איסור חובל בעצמו** (כלומר, האיסור על אדם לפגוע בעצמו) ו**איסור הסתכנות** (כלומר, האיסור על אדם לסכן את עצמו). השאלה היא אם אדם המסכים לתרום את איבריו עובר על איסורים אלה.

חלקו השני של המאמר מתמקד בשאלת התמורה הכספית עבור תרומת איברים, גם כאן נקודת המוצא היא הלכתית והשאלה היא האם **החיוב לעשות מצווה בחינם** מונע מתן תמורה עבור תרומת איברים (בהנחה שאנו רואים בתרומת איברים מצווה). סוגיה נוספת שחלק זה של המאמר עוסק בה, היא **בעלות האדם על גופו**. התשובה לשאלה מיהו בעליו של גוף האדם תשפיע על השאלה האם ראוי שהאדם יקבל תמורה על תרומת איבר מגופו.

ואכן נראה שבמצב שבו קיימת אפשרות לתרומת כליה מתורם חי יש חיוב משום "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט, טז). בתלמוד הביאו דוגמה לחיוב זה - מי שרואה את חברו טובע בנהר (או חיה גוררתו, או ליסטים באים עליו), ואף על פי שיש בכך מידה של סיכון (למסייע), חובה עליו לנסות להציל את חברו (תלמוד בבלי, סנהדרין ע"ג ע"א).

תרומת כליה באמת נשמעת קצת מפחידה... אבל, אם אני הייתי בסכנת חיים, האם לא הייתי רוצה שמישהו יסתכן סיכון קטן כדי להציל אותי? אז אולי גם אני צריך להיות מוכן להסתכן עבור אחרים...

א. סוגיות הלכתיות בתרומת איברים מאדם חי

באופן עקרוני, יש הצדקה לקחת איבר מתורם חי בשני תנאים: כאשר אין בכך משום סיכון מיוחד של חיי התורם (בעצם הניתוח או בווייתור על האיבר), וכאשר במקרה הנדון סיכויי ההשתלה טובים, ותרומתו של התורם היא הדרך הטובה ביותר לטיפול בחולה.

בזמננו הדיון בתרומת איבר מתורם נסוב בעיקר על תרומת כליה. בתרומה זו נשאר חיסרון קבוע אצל התורם ("**איבר שאין גזעו מחליף**") ועצם הניתוח כרוך בסיכון מסוים.

איבר שאין גזעו מחליף

איבר שאין גזעו מחליף הוא איבר שאינו מתחדש ולכן לתורם אותו נשאר חיסרון קבוע. לעומתו "איבר שגזעו מחליף" הוא איבר שהגוף מחדש בעצמו כמו דם ומוח'עצם, כך שלתורם לא נגרם נזק קבוע.

אולם גם במצבים שבהם התנאים שהזכרנו מתקיימים, והשתלת איבר מאדם חי נראית מוצדקת, עדיין יש לבחון כמה סוגיות הלכתיות - שמא הן מונעות מתן היתר הלכתי להשתלת איברים מן החי.

1. איסור חובל בעצמו

ההלכה אוסרת הן על חבלה עצמית והן על חבלה בזולת. אין ספק שבתרומת איבר מאדם חי יש סוג של חבלת עצמית (של התורם בגופו שלו) או של חבלת הזולת (של הרופא בתורם). אולם פוסקי ההלכה פסקו שאיסור זה חל רק על חבלות שנגרמו דרך ניציון (ריב) או דרך ביזיון, ועל חבלות שהן תוצאה של קלקול או השחתה שלא לצורך. מכיוון שתרומת איבר מן החי אינה נעשית בדרך ניציון או בדרך ביזיון, ובוודאי שאין בה קלקול או השחתה - נהפוך הוא, יש בה צורך ותועלת רבה - לא חל כאן איסור חובל.

2. איסור הסתכנות

האם מותר לאדם להכניס את עצמו ל"ספק סכנה" (מצב שאולי יש בו סיכון) כדי להציל את חברו מ"וודאי סכנה" (מצב של סכנה וודאית)? פוסקי ההלכה הביעו דעות שונות בנושא תרומת כליה: יש פוסקים שאסרו תרומת כליה מאדם חי בנימוק שאסור לאדם להכניס עצמו ל"ספק סכנה". יש פוסקים שהתירו לתורם חי לתרום כליה והיא מידת חסידות (=מעשה של ישר והגינות אך אינו חובה על פי דין); משום שהסיכון בתרומת כליה קטן ביותר, אין כאן איסור להסתכן, אך גם אין חיוב לעשות זאת כי בכל זאת יש מידה של סכנה. ומובן שזהו הדין כאשר אין פיקוח נפש מידי משום שהחולה מטופל בכליה מלאכותית (דיאליזה). ויש אף פוסקים שכתבו שלא רק שמותר לתרום כליה בחיים, אלא שיש בכך מצווה, שכן הסיכון קטן מאוד.

ב. תמורה כספית עבור תרומת איברים

1. החיוב לעשות מצווה בחינם

מעיקר הדין חייב אדם לקיים מצווה בחינם וללא תמורה. אבל החיוב לקיים מצווה בחינם הוא רק במצוות שהעושה מחויב לעשותן. כאמור, תרומת כליה היא לדעת רוב הפוסקים משום מידת חסידות, ולא חיוב גמור. ועוד, אם העושה את המצווה (התורם) קובע את שכרו מראש, מותר לו לקבל תשלום, וחייבים לשלם לו. ועוד, תרומת איברים דומה למצוות אחרות הכלולות בתפקידיהם של רבנים, רופאים או מלמדי תורה שבאופן עקרוני חייבים לעשותן בחינם, אבל בימינו מותר לקבל תמורתן שכר, על פי ההיתר "עת לעשות לה' הפרו תורתך".

אני מבינה את העקרון: אמנם אסור לקבל תשלום על מצוות, אבל תרומת איברים אינה מצווה שחובה לעשותה ולכן מותר לקבל עליה תשלום!

2. בעלות האדם על גופו

קיימת מחלוקת בין הפוסקים בשאלה אם האדם הוא הבעלים של גופו. יש שאומרים שאין לאדם בעלות על גופו, הגוף שייך לאלוהים, ומכאן גם האיסור לאדם לחבול בעצמו. יש הטוענים שיש לאדם בעלות על גופו, אם כי אין זו בעלות מוחלטת וגם האלוהים שותף בו. אם האדם אינו בעלים על גופו, כיצד הוא יכול למכור מה שאינו שייך לו? יש המשיבים לטענה זו שהאיסור לקבל תמורה חל רק במקרים שבהם נכרתו מגופו של אדם איברים כמו יד או רגל (כתוצאה מתאונה או מחבלה מכוונת), אבל מי שהסכים שיוצאו איברים מגופו, זכאי לקבל תשלום על כך.

הדברים מבוססים על מאמריו של הרב פרופסור אברהם שטיינברג:

"השתלת איברים", אנציקלופדיה הלכתית רפואית, ב, ירושלים תשנ"א, עמ' 191-244; "תמורה עבור תרומת איברים - היבטים אתיים והלכתיים", בתוך: קובץ הציונות הדתית, מוקדש לכבודו של ד"ר זרח ורהפטיג, ירושלים תשס"ה, עמ' 41-44. סיכמה: הרב מוניק זיסקינד-גולדברג.